

Broedgegevens van de oeverzwaluwen in het Vechtplassengebied, het Gooi en de Eempolders

Vanuit diverse hoeken van het land kwamen berichten over de geringe aantallen broedparen van zwaluwen. Over het broedsucces kwamen uiteenlopende berichten binnen. Wanneer de uitspraken van de betreffende zwaluwtellers representatief zijn voor de situatie in het hele land was het een slecht jaar voor de zwaluwen. In het onderstaande wordt beschreven, hoe de oeverzwaluwen in onze regio het eraf brachten.

Dick A. Jonkers

Oeverzwaluw

Foto: Paul v.d. Poel

Aankomst

Ieder jaar wordt altijd met spanning uitgekeken naar de terugkeer van de uit Afrika terugkerende oeverzwaluwen. Er waren geruchten dat in een van de overwinteringsgebieden - de overstromingsgebieden van de rivier de Tsjaad - veel regenval was geweest. Hierdoor ontstond er een gunstige voedselsituatie met veel insecten met als gevolg een hoge overlevingskans. Daardoor kunnen veel oeverzwaluwen terugkeren naar de broedgebieden. Onderweg moeten de weersomstandigheden dan wel gunstig zijn. Voor alle zwaluwsoorten is echter gemeld dat ze dit jaar laat arriveerden bij hun broedplaatsen. Een rondgang bij de vaste kolonies in onze regio leverde slechts hier en daar wat rondvliegende exemplaren op. In het Twiske bij Zaandam zijn de eerste oeverzwaluwen pas gezien op 13 april. Meestal komen ze daar aan in de laatste week van maart (Staats 2013). In de Groeve Oostmeent, die frequent in de gaten wordt gehouden, zijn ze pas op 28 april voor het eerst waargenomen (mededeling Frank van de Weijer). Bij de nieuwe Vebo-wand in Bunschoten, de omgebouwde Bunschoter Wand (Smeets 2013), vlogen op 13 april, toen de gaten werden afgevuld nog geen oever-

zwaluwen rond. Op 1 mei waren er nog steeds geen vestigingen. (mededeling Wim Smeets).

Het weer in het broedseizoen

De late aankomst was niet de enige factor die van invloed kan zijn geweest in het broedseizoen. Uit het overzicht van het KNMI blijkt, dat het voorjaar van 2013 uitzonderlijk koud was in Noord-Europa. De temperatuur in centraal Nederland was de laagste sinds 1984. De meimaand was ook niet best met koel, somber en vrij nat weer en zelfs niet één zomerse dag. In juni bleef het vrij koel en aan de droge en sombere kant. Al met al een broedseizoen waarin de oudervogels behoorlijk moesten buffelen voor zichzelf en hun jongen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat het aantal uitgevlogen jongen dat we vingen voor ringonderzoek niet groot was.

Kolonies

In totaal was het onderzoeksgebied van de Vogelwerkgroep in 2013 goed voor de aanwezigheid van negen kolonies. In 2012 waren dat er zes (figuur 1). Uiteindelijk kwamen daarin 417 paren tot broeden. Dat zijn er weliswaar ruim 180 meer dan in het broedseizoen van 2012, maar komt bij lange na niet in de buurt van 2011, toen 631 paren het onderzoeksgebied bevolkten (Jonkers 2011).

Vechtplassengebied

Rioolwaterzuiveringsinstallatie Horstermeer

Op dit terrein bevond zich dit jaar een kolonie in twee hopen zand in een gronddepot, in de omgeving van zogenaamde lagunes. Tijdens een bezoek op 29 mei bevonden zich daar 61 nesten. Bijna twee maanden later - op 27 juni - waren er daar nog maar vier van bewoond. De

rest van de nesten was verlaten door de activiteiten van een predator.

CITO in Nederhorst den Berg

De tweede kolonie in de regio, die zich daar al jaren achtereen bevindt, dreigde in de problemen te komen. De ondernemer van dit bedrijf kon de grond wel verkopen, maar wilde dit niet, omdat hij de jaarlijks terugkerende oeverwaluwen graag als broedvogel wil behouden. Elk jaar zorgt hij dat er steile randen zijn. Hij kreeg echter een aanschrijving van de gemeente dat hij het gronddepot moest verwijderen en alleen nog maar grond mocht opslaan op een betonnen ondergrond op zgn. mestplaten. De reden die werd opgegeven dat dit verplicht was volgens de Wet op de bodembescherming, omdat grondopslag kan leiden tot bodemverontreiniging. De man was begaan met de oeverwaluwen en deed een beroep op de Flora- en faunawet. Daarin staat vermeld dat nesten die jaarlijks worden gebruikt niet mogen worden verwijderd. Dit geldt kennelijk ook voor kolonies, waarin vogels jaarlijks op dezelfde beperkt plaats nestelen, want het gronddepot mocht gehandhaafd blijven.

Dit jaar nestelden er 68 paren. Hiermee bleef het aantal vrijwel gelijk aan 2012, toen er 71 paren broedden.

Het Gooi

Golfterrein in het Naarderbos

Oeverwaluwwand in Naarderbos

Foto: Dick Jonkers

Gelukkig waren er nu wel weer vestigingen in de wand in dit gebied, waar vorig jaar niet werd gebroed. Tijdens controles in april en begin mei leek het erop, dat het ook dit jaar het geval zou zijn. Er was nog geen enkele

activiteit merkbaar. Eind mei kwam er een melding dat zich oeverwaluwen ophielden bij de wand (mededeling Frits en Trudy Stoeckenbroek). Op 2 juni werd geconstateerd dat er 31 gaten waren gegraven. Uiteindelijk bleek bij twee volgende controles, dat in slechts vijf daarvan werd genesteld.

Naardermeent

Hier werd dit jaar gelukkig weer gebroed. Op 17 april is de zandwand van begroeiing ontdaan en weer steil gemaakt. Nog geen week later hadden zich al 22 paren gevestigd. Dit aantal breidde zich later nog iets uit en dit leidde tot een totaal van 27 paren (mededeling, Ab van Dorp, SBB).

Het aantal had veel groter kunnen zijn als er niet net als in voorgaande jaren veel belemmerende begroeiing was ontstaan op en voor de wand en delen waren ingestort. Het is inmiddels een zich al jaren voordoend probleem bij deze kolonie die voorheen floreerde en tot de beste van het onderzoeksgebied behoorde. Aan Staatsbosbeheer zal worden voorgesteld geen tijd en geld meer te investeren in deze wand, maar hem vlak te schuiven. In plaats daarvan zou een nieuwe wand moeten worden aangelegd.

Zanderij Crailo

De grootte van de kolonie bleef dit jaar beperkt tot slechts vijf paren. Delen van deze wand, die voor het broedseizoen opnieuw steil waren gemaakt, waren ingestort.

RWZI Huizen

Hét succes van 2013 was de bouw en de bezetting van de kunstwand op het terrein van de rioolwaterzuivering (RWZI). De realisatie hiervan maakte deel uit van het natuurproject Huizen (Harder 2013). Een uitvloeisel van de bouw is een instructiefilmpje over de aanleg; dit is te downloaden via internet. De bezetting en de snelheid waarmee dit gebeurde was verrassend. In de eerste dagen van mei waren er al graafpogingen gedaan en op 8 mei hielden zich drie oeverwaluwen voor de wand op. Op 16 mei waren er al circa 30 nesten en een week later zaten er 64 gaten. Toen de wand op 6 juni weer gecontroleerd was het totaal gestegen tot 118 nesten op een totaal van 120 beschikbare toegankelijke gaten. Een daverend succes. Een bijzonderheid was dat in een gat twee afzonderlijke toegangen waren uitgegraven naar een nest.

Groeve Oostermeent

Alles was gereed voor de ontvangst van de oeverzwaluwen, maar die lieten het op een gering aantal paren na afweten. Begin april was er nog geen enkele oeverzwaluw gezien en waren nog geen graafpogingen gedaan. Op 28 april vlogen er 15 exemplaren rond. Pas in de loop van mei waren er activiteiten met als resultaat zeven bewoonde nesten op 27 mei.

Blaricummeent

De vestiging van een kolonie in dit voormalige graslandengebied was een volkomen verrassing. Het was niet de in de jaren geleden aangelegde wand op de grens met Huizen, maar aan de Stichtseweg, op korte afstand van de A27. De kolonie bevond zich in een gronddepot en bevatte op het moment van de melding 85 bewoonde nesten. De kans dat het zou worden gebruikt voor een of ander doel, waardoor de kolonie verloren zou gaan was groot. Er is daarom contact gezocht met de gemeente Blaricum, die een doorverwijzing gaf naar het projectbureau Blaricummeent, dat de woningbouw daar begeleidt. De zorgen waren -leek het- voor niets geweest. Het was een public relations stunt om het natuurlijke karakter van de wijk te benadrukken. Toch ging het fout met de oeverzwaluwen. De helft van de wand stortte even voor 15 mei in en de nesten met eieren gingen verloren. Op 25 juni was het aantal nesten nog kleiner door de

plantenbegroeiing die uit het zand kwam. Het aantal paren dat een tweede broedsel had zal hierdoor gering zijn geweest. Enkele tientallen oeverzwaluwen zwermde voortdurend voor het plantendek en exemplaren vlogen er tussendoor. Op 20 juli vlogen nog maar zes exemplaren af en aan. Toestemming om ringonderzoek uit te voeren werd niet gegeven. Het zou een kans zijn geweest om na te gaan, waar de oeverzwaluwen zich gaan vestigen wanneer het depot is weggehaald. De kans op handhaving zit er waarschijnlijk niet in.

Eemland

Raboes

Aanvankelijk leek het erop dat deze kolonie onbewoond zou blijven. In de loop van april is hij twee keer gecontroleerd. Eind april zwermde er tien oeverzwaluwen over het water bij de wand. Die leek geschikt, maar begin mei wees niets erop dat er nestactiviteiten waren. Er bleken toen nogal wat oude nestgaten te zijn, waarvan de nestopening vol zat met vogelvlooiën. Nadat was aangedrongen, om alsnog de nestwand wat af te schrapen, gebeurde dat in de loop van mei. Succes bleef niet uit. Op 30 mei waren er 21 bezette nestgaten. Toen er op 25 juni bij het ringen nogmaals werd geteld was dit toegenomen tot 41!

Locatie en gemeente	Aantal nesten in 2013	Vestigingsplaats
CITO Horstermeer (Nederhorst den Berg)	68 (85)	grondstort
RWZI Horstermeer (Nederhorst den Berg)	61 (0)	grondstort
Golfbaan Naarderbos (Naarden)	5 (0)	zandwand
Naardermeent (Naarden)	27 (0)	zandwand
Zanderij Crailo (Hilversum)	5 (48)	zandwand
RWZI Wolfskamer (Huizen)*	118	kunsthout
Groeve Oostermeent (Blaricum)	7 (37)	zandwand
Blaricummeent (Blaricum)*	85	grondstort
Raboes (Eemnes)	41 (33)	kleiwand
Totaal	417	

Figuur 1. Oeverzwaluwenkolonies tussen Vecht en Eem in 2013

Legenda: ( ) aantal nesten in 2012 0 geen nesten * nieuwe kolonie

Onbezette en verdwenen kolonies

Hoewel was besloten de kunstwand aan de Oostdijk bij de A1 niet meer te bezoeken, is voor alle zekerheid toch maar een controle uitgevoerd. Er was voor de wand gemaaid, maar een aantal gaten moest wel worden dichtgestopt. Desondanks zijn er later in het seizoen toch geen vestigingen vastgesteld. Het industrieterrein In Naarden bevatte dit jaar geen plekken waar kon worden genesteld. De grondstort in de Overscheense, Berger- en Meentpolder in Naarden was verdwenen. Die in het Caravanpark in Loosdrecht bleef onbezet. Dat gold ook voor de kolonie in de Maatpolder in Eemnes, waarvan de wand dit voorjaar nog was afgestoken. Het wil nog maar steeds niet lukken om oeverzwaluwen ertoe te bewegen om te gaan broeden in de zandwand op de golfbaan van de Goyer Golfclub in Eemnes.

Predatie

Ook dit jaar is bij de CITO (Nederhorst den Berg) weer een jagende boomvalk gesignaleerd, wat ook gebeurde bij het Raboes in Eemnes.

Boomvalk

Foto: internet

De vernielingen van de nesten in de kolonie van de rioolwaterzuiveringsinstallatie Horstermeer zouden veroorzaakt kunnen zijn door een marterachtige. Een vos was uitgesloten, die kon niet opklimmen tegen de vrij steile wand met hier en daar wat kruiden, bovendien waren de breedtes van de uitgegraven nesten te smal voor een vos. Overall waren nesten uitgehaald en lagen de resten, al dan niet met eiresten onder de nestgaten. Slechts enkele oeverzwaluwen vlogen nog rond. Er waren nog maar vier nesten bewoond!

Een van de nesten in de Groeve Oostermeent (Blaricum) was door een predator naar de nestingang getrokken. Er lag nog een kapot eitje in.

Aantallen broedparen in andere kolonies

Om een indruk te krijgen van de situatie in bewoonde kolonies die op niet al te grote afstand van het Gooi liggen, is gepeild of zelf vastgesteld hoe groot het aantal broedparen daar was.

Van de kolonie in het Twiske bij Zaandam zijn de juiste cijfers nog niet bekend, maar de schatting is dat er circa 60 broedparen huisden. Hierdoor waren er dus ongeveer meer dan twee en een half keer zoveel broedparen als in 2012. Ook waren er veel tweede broedsels en waren erop 17 augustus nog niet uitgevlogen jongen aanwezig (mededeling Ed Staats).

Het aantal paren in de wand aan de Ooievaarsplas (gemeente Zeewolde) liep op van 80 op 2 juni naar 109 op 5 juli. In 2012 nestelden er 65 paren.

De kunstwand aan de rand het industrieterrein De Haar in Bunschoten is vervangen door een wand met betonnen keerelementen. In totaal bevatten die samen 1108 gaten. Hiervan waren er op 29 juni 151 bewoond (mededeling Wim Smeets).

Degenen die 2012 doorgaven dat de twee kunstwanden in Rijswijk (Gld.) aan het Amsterdam-Rijnkanaal onbezet waren, blijken niet goed te hebben gekeken. In dat jaar toch waren 75 nestgangen bewoond! (mededeling Ton Jansen). Op 28 mei 2013 waren 57 hollen bezet (mededeling Ton Janssen).

Oeverzwaluwen, bacteriën en nestparasieten

Ook dit jaar zijn er op de oeverzwaluwen weinig teken gevonden. De verwijderde teken zijn opgestuurd om na te laten gaan of zij besmet waren met de bacterie *Borrelia burgdorferi*, die de ziekte van Lyme kan overdragen.

Er is geen bericht ontvangen dat er besmette exemplaren zijn aangetroffen. Het aantal luisvliegen op het verenkleed was daarentegen groter dan in het voorgaande jaar maar bleef beperkt tot minder dan tien. In één kolonie - het Raboes - is het voorkomen vastgesteld van vogelvlooien. Achterstallig onderhoud was de oorzaak van hun aanwezigheid op het moment van de nestgatcontroles.

Ringonderzoek

Geregeld blijkt uit terugvangsten bij het ringonderzoek dat oeverzwaluwen die geringd zijn in het gebied tussen Vecht en Eem opduiken in andere kolonies, of dat hier geringde vogels worden gemeld van elders. Het vangseizoen 2013 leverde met tien vangdagen 418 vogels op die in de mistnetten belandden. Hiertussen bevonden zich 85 oeverzwaluwen die al eerder waren geringd. De vangsten in de respectieve kolonies zijn vermeld in figuur 1.

Er zijn ook drie terugvangsten in de kolonie van de Ooievaarsplas van oeverzwaluwen die in 2012 al eerder waren geringd bij de CITO in de Horstermeer. Bij de wand van Rijkswaterstaat in Rijswijk is een van de ringplek bij Oud Naarden afkomstig exemplaar gevangen, dat daar in 2010 was geringd.

Op deze plek bevindt zich geen kolonie. Eveneens in Rijswijk hing een oeverzwaluw in een net, die in Italië was geringd. De ringgegevens hiervan zijn nog niet ontvangen. Een in 2013 bij de RWZI in Huizen gevangen exemplaar bleek in 2009 geringd te zijn; een tweede gevangen oeverzwaluw was reeds eerder geringd in 2012 aan de Oostvaardersdijk bij Lelystad.

Er bevond zich tussen de vangsten eveneens een oeverzwaluw die zigeunerachtig gedrag vertoonde. Deze vogel was in het broedseizoen in Almere geringd bij Almere en was daarna achtereenvolgens broedvogel bij de Golfbaan in Naarden (2010), de Zanderij Crailo (2012) in Hilversum en de RWZI in Huizen (2013). Een in 2011 bij de Golfbaan Naarderbos teruggevangen geringde oeverzwaluw was daar al eerder geringd in 2011.

Vangsten in de kolonies in het werkgebied van de Vogelwerkgroep	Aantal gevangen oeverzwaluwen
Golfbaan Naarderbos (Naarden)	9
CITO Horstermeer (Nederhorst den Berg)	128
Raboes	87
RWZI (Huizen)	21
Aantal vangsten daarbuiten	
Ooievaarsplas (Zeewolde)	115
Rijkswaterstaat Rijswijk	69
Totaal	418

Figuur 1. Aantal vangsten per kolonie.

Herkomstkolonie	Ringjaar en aantal terugmeldingen
	2011
Golfbaan Naarderbos (zelfde kolonie)	1

Figuur 2 . Herkomst en aantal van in de kolonie Golfbaan Naarderbos (Naarden) teruggevangen geringde oeverzwaluwen met ringjaar.

Herkomstkolonie	Ringjaar en aantal terugmeldingen			
	2010	2011	2012	2013
Oostvaardersdijk (Lelystad)	-	-	3	-
Raboes (Eemnes)	-	-	-	2
Zanderij Crailo (Hilversum)	1	-	2	-
CITO Nederhorst den Berg (zelfde kolonie)	1	2	16	8

Figuur 3. Herkomst en aantal van in de kolonie Horstermeer teruggevangen geringde oeverzwaluwen met ringjaar.

Herkomstkolonie	Ringjaar en aantal terugmeldingen			
	2009	2010	2011	2013
Maatpolder (Eemnes)	-	-	1	-
CITO (Nederhorst den Berg) (zelfde kolonie)	-	-	-	1
Groeve Oostermeent (Blaricum)	-	-	1	-
Raboes (zelfde kolonie)	1	1	-	10

Figuur 4. Herkomst en aantal van in de kolonie Raboes (Eemnes) teruggevangen geringde oeverzwaluwen met ringjaar.

De gegevens voor deze paragraaf zijn verzameld door Engbert van Oort.

Geraadpleegde literatuur

- Harder, J. 2013. Grote belangstelling natuurbouwproject Huizen. *De Korhaan* 47 (3): 106-108.
 Jonkers, D.A. 2011. Oeverzwaluwen kolonies in 2011. *De Korhaan* 45 (5): 177-182.
 Jonkers, D. A. 2012. Gooise oeverzwaluwenpopulatie in 2012 in een vrije val. *De Korhaan* 46 (5): 168-172.
 Smeets, W. 2013. Bunschoter Wand werd Vebowand Bunschoten. *Het Vogeljaar* 61 (1): 23-26.
 Staats, E. 2013. Zeer late aankomst van de oeverzwaluwen. *De Kieft* 37(2/3): 48.